

momo kapor

skitam
i
pričam

■ Laguna ■

„Ova knjiga može se čitati na bilo kojoj stranici na kojoj se slučajno otvori u rukama.“

Postoje neka mesta na kojima snažno osećamo prisustvo ljudi koji nisu više s nama. To su mesta koja su oni voleli i osmislili. Nekada je to bašta koja nastavlja da cveta uprkos tome što je niko više ne zaliva ili usidreni brod koji je ostao bez svog kormilara pa sada čeka nekog drugog da se brine o njemu.

S piscima je mnogo jednostavnije – to su njihove knjige. Knjiga *Skitam i pričam* za mene je jedno takvo mesto.

Ona nije napisana u jednom dahu i nije u početku bila zamišljena kao knjiga. *Skitam i pričam* je neka vrsta piščevog intimnog dnevnika pisanog „po novinama, časopisima, na kutijama od cigareta, posetnicama, na salvetma, maramicama od hartije, na manžetnama, tramvajskim kartama, čak i na stolnjaku, vrhom izgorene šibice“.

U ovoj knjizi ima mnogo putovanja, ali to nije knjiga putopisa. U njoj se prepliću kratke priče sa esejima, crtice

iz života sa stranicama posvećenim Beogradu – da bi sve zajedno sačinilo mozaik koji je godinama, strpljivo, sklapan.

Grčki pesnik koji sam pravi sandale u maloj radnji ispod Akropolja, ljupka kelnerica u Gracu koja autoru izgleda kao habsburška princeza ili obilazak Sikstinske kapele su delovi tog mozaika koji je nastao bez plana, ali u kom je svaka kamena kockica na kraju našla svoje pravo mesto.

Ovaj književni kaleidoskop prikazuje nam svet šarenijim nego što jeste, uči nas da život posmatramo iz drugog ugla i da zavolimo neizvesnost koju sa sobom nosi.

Skitam i pričam mnogo govori o autoru čija se životna filozofija srećno poklopila s naslovom pa mi je možda i zbog toga ova knjiga tako bliska.

„Evo, dakle, tih crtica, feljtona, beležaka, razglednica, listića, telegrama, citata, zapisa, pisama, odlomaka i osećanja...“

Sada su i vaši.

Ana Kapor
Rim, septembra 2022.

SADRŽAJ

Predgovor	17
LETO I DIM	21
EKSKURZIJA	23
PRIPITOMLJAVANJE MORA	26
LUDI KAMEN	29
GENERACIJA BEZ PASOŠA	31
ONA	36
NOKTURNO	37
POLJUBAC	38
JEŽ	40
KIŠA	41
U LUCI	42
SOBA	44
LUDILO	46
POČETAK SEZONE	48
FJAKA	50
POD MURVOM	52
PETNAEST MINUTA	54

PUTNICI	55
SKANDINAVKE.	57
MLADENCI	58
RASTAVLJENI.	59
NEPOZNATA	60
INSPEKCIJA	61
DVOJE.	62
CRNI, DIREKTNI	63
SMRT	65
KUĆA	65
BABA	66
RASKID	67
PREVARA.	68
VERENICI	70
HODOČAŠĆE	71
MAGISTRALA	77
ZAPISI.	80
SPAČEK.	81
MOTEL	83
AUTO-STOPERI.	86
POTOP ZADOVOLJSTVA	89
RODOSLOV	92
VAZDUH	94
JAGNJETINA.	95
NA ONOM BRDU	98
DRUM.	102
BANJA.	104
PAKET IZ ZAVIČAJA.	106
BEZ ZAUSTAVLJANJA.	109
OBUĆA PROFESIONALNOG ŠETAČA	114
ROBINSONI	115

SENTIMENTALNO PUTOVANJE	119
STERN	121
ISTOK I ZAPAD	122
RAZGLEDNICA	122
VENECIJA	122
KAPIJA PEGI GUGENHAJM	124
RAVENA	126
PADOVA	127
FIRENCA	127
RIM	129
ĆAO, MIKELANĐELO!	129
PORTA PORTEZE	132
RAZGLEDNICA	134
GRČKA	134
MINĐUŠE	136
PROROČIŠTE	137
SANDALE	137
LUBENICE	138
ČORBA	139
ŽUŽI	140
PRINCEZA	142
ZAČARANI IZLOG	144
PARIZ	147
FRANCUSKA SALATA	148
<i>VRAIMENT?</i>	152
<i>LES MANOUCHES</i>	153
ĐOKONDA	154
DVOJE	155
ŠVAJCARSKA	156
CIRIH	157
ROLEKS	157
PISMO	158

RAJ	159
NA NEBU	161
BRISEL	162
NA STANICI	164
AMSTERDAM	165
PRINSENGRAHT 263.	167
ROTTERDAM	168
DELFT.	168
NEDELJA	169
EVROPA-EKSPRES	170
MOSKVA	173
LENJINGRAD	175
TAJLAND.	177
SIJAMSKE MAČKE	179
KINESKA ČETVRT	180
HEJ, TI!	182
MISTERIJA	182
KOCKARSKI BROD.	184
AZIJA, ADIO!	186
MARKIZ DE S. A. D.	187
AMERIKA	189
AERODROM <i>KENEDI</i>	190
AMERIČKI RAZGOVORI	191
SMOKING	193
VAŠINGTON.	195
<i>DEZIRE</i>	195
BURBON STRIT	196
EMA	197
SAN FRANCISKO	198
VEGETARIJANAC	200
NJUJORK	202

KUGLA	203
UGAO SEDAMDESET DRUGE I DRUGE AVENIJE	204
BRODVEJ I 42. ULICA	207
VAVILON	209
PAKLENA POMORANDŽA	209
ELEGANCIJA	210
ZUBI.	212
TRKAČI.	213
MERILIN	213
KLAVIRI	214
SOHO	215
OFF BRODVEJ	216
PASULJ	216
PSEĆA LJUBAV	217
PI-PI.	219
ŠTRC.	221
NAŠI.	226
BRUKLIN.	227
PIKNIK U ELIZABETVILU	228
RING	234
ČUDO U REZIDANSU	235
KOLO	239
ONE WAY.	241
PETAK – DAN ZA METAK	243
PARTY.	245
VATRA	246
ĐUBRE	247
POTROŠAČKO DRUŠTVO	247
LEP DAN U CENTRAL PARKU.	248
PODSETNIK	250
JABUKA.	251
OSNOVNO PITANJE	251

POVRATAK	252
PUTOVANJA.	253
BEOGRAD JE IPAK BEOGRAD	255
DUH.	257
NEBO	258
DLAN	258
SRCE.	259
BEOGRAĐANI.	260
20. OKTOBAR	261
PENZIONERI	261
MAJSTORI	262
SAMCI.	263
POSLEPODNE	264
NOĆ	265
BEZ VEZE.	265
PROLEĆE	268
BEOGRAĐANKE	269
SLAVA	272
ŽENE	274
LEPOTICE	274
MANEKENI	275
„LENI“	277
PUŠAČICE	278
BEOGRAD, PA BEOGRAD.	280
ŠETNJA	282
UMETNOST TROTOARA	283
SEMAFOR	285
SELO.	285
DRVEĆE	287
DRVO	287
KNEZ MIHAILOVA.	289

NA ULICI	291
IZLOZI	292
PIJACA	293
MITOMAN	295
HLEB	297
KUKURUZI	300
KUPUS	301
MARENDA	302
SUBOTA	305
MUŠKA NEDELJA	308
KAFANSKI RAZGOVORI	311
IZMEĐU REDOVA	314
MOSKVA	315
RUSKI CAR	317
MAJESTIC	321
KLUB	323
BANKET	326
KOLARAC	328
KOMISION	331
DRAGSTOR	335
BEOGRAD JE IPAK BEOGRAD	338
RAZGOVOR	340
BUVLJAK	341
BUVLJAK	343
PARTNERKA	345
KONSTRUKTOR	346
GROBLJE	347
KNJIGA	348
SEANSA	349
MEMOARI	350
SALVETA	351

LEPOTA NEUSPEHA	352
OPČINJENI.	355
SAMOČA	358
KRALJICA PEĆI	361
KUHINJA	362
ZIMNICA	365
PRIJATELJI	368
PISMO.	371
PROLAZNA SOBA	375
BICIKL	378
J.D.Ž.	381
KAPUT	384
KORZO	387
DAME BIRAJU.	390
PUBERTET	392
PRVA LJUBAV.	393
BRUCOŠI	396
REGRUTI	399
SMOG	401
MAZALA	404
ATELJE	406
REPORTAŽA.	408
USMENI KNJIŽEVNICI	411
 Pogovor	 417

PREDGOVOR

Ova knjiga pisana je desetak godina po novinama, časopisima, na kutijama cigareta, posetnicama, na salvetama, maramicama od hartije, na manžetnama, tramvajskim kartama, čak i na stolnjaku, vrhom izgorene šibice. Neke najvažnije odlomke zapisao sam krejonima za oči, a naročito nežne reči – pozajmljenim ružom za usne. To je bilo izvodljivo jer je ruž za usne bio uglavnom ružičast, a ne kao danas – zelen, srebrn ili bezbojan! Mislim da bezbojnim ružem za usne ne bih bio kadar ništa lepo da zapišem. U ovom hroničarskom poslu, veliku ulogu odigrale su i šibice! Uzimao sam ih, krao i sakupljao po raznim restoranima, hotelima i klubovima tako da posle mogu da se setim gde sam sve bio i kako su se zvala ta mesta, jer su na njima odštampana imena i adrese. Kada sakupim izvesnu količinu šibica, sedim iznad pisaće mašine i pušim. Palim jedno po jedno palidrvce poput Andersenove devojčice i pokušavam da se setim šta se sve ispodogađalo dok sam bio na onom mestu odakle potiču. Kada se ugasi plamen i poslednjeg palidrvca, potpuno sam prazan i možete me naći kako ležim sleđen na divanu, okružen izgorenim šibicama.

Ova knjiga je pisana mašinom marke „adler“, na bankpostu. Pošto sam vrlo sujeveren, ne verujem da bih išta pametno napisao na nekoj drugoj hartiji, pogotovo ne na peliru! Napominjem to stoga što mislim da se pisci koji pišu perom veoma razlikuju od pisaca što pišu mašinom. Oni prvi su više okrenuti prošlosti i pitanjima večnosti, dok su oni koji pišu mašinom, uglavnom, počeli kao novinari i, čini mi se, više vole sadašnjost. I jednima i drugima zajedničko je to što nisu preterano oduševljeni budućnošću. Bilo kako bilo, ja sam istovremeno učio da pišem priče i da kucam sa dva prsta. Zbog toga su mi rane priče mnogo sporije od ovih poslednjih.

Evo, dakle, tih crtica, feljtona, beležaka, razglednica, listića, pričica, telegrama, citata, zapisa, pisama, odlomaka i osećanja koja je donedavno grejao plamen potrošenih šibica. Evo rečenica koje sam govorio na radiju, pa su otišle u (v) etar, evo ćaskanja i ogovaranja iznad stola *Pod lipom*, u devet ujutru, evo stvari koje su mi preostale posle svega! Iznosim ih na svoju privatnu buvlju pijacu i raspoređujem pažljivo po dnu izvrnutog sanduka koka-kole, pa stojim iznad njih, nadajući se da ćete naići i kupiti nešto i od mene. Možda neki letnji dubrovački sumrak, njujoršku gvozdenu kuglu koja razbija zidove starih kuća (čuvao sam je dugo samo za vas!), možda kakvu rasparenu metaforu o duhu Beograda, stonsko poslepodne ili moje polovno mišljenje o lepticama, koje su danas sredovečne dame; neko sentimentalno putovanje u Amsterdam, odlomak šaljivog razgovora u vozu ili tri dotrajala ali još uvek upotrebljiva akorda crnog pijaniste Romena Brauna, iz Istočne 83. ulice...

Uostalom, uopšte nije važno hoćete li išta kupiti, dovoljno je što ste zastali i malo preturali po tim drangulijama. A i da kupite, šta biste sa njima? Pročitali biste čitavu knjigu i kazali da nije ništa naročito. Ja bih na to rekao da napišete

sami nešto bolje, ako umete, a vi biste sigurno potegli onu opšte prihvaćenu besmislicu pa *čovjek ne mora biti kokoška da bi znao je li jaje dobro ili nije*.

E pa, ja tvrdim suprotno: ko želi zaista da shvati jedno jaje, mora da bude kokoška! Jer jedino kokoška oseća suštinu jajeta koje je snela. Svi ostali vide manje važne dimenzije jajeta: jaje na oko, jaja u aspiku, jaja u bešamelu na francuski način, uskršnje jaje, kajganu, čimbur, šampon od belanceta, šato, omlet, hemendeks, šne, jaje za bacanje na loše glumce i govornike, jaje-mučak, tvrdo i mekano kuvano jaje, jaje što visi u središtu školjke na fresci Pjera dela Frančeske, Kolumbovo jaje, podmetnuta kukavičja jaja, jajare... Ali jedino kokoška oseća u jajetu buduće pile, a dozvolićete, jaja i postoje, uglavnom, zbog pilića, a ne zbog šampona za kosu! Ko zna, možda će se iz ovog jajeta ispiliti neko naše buduće prijateljstvo?

Ova knjiga može se čitati na bilo kojoj stranici na kojoj se slučajno otvori u rukama. Što je najzgodnije, kako god je otvorite, biće to najbolje mesto u knjizi!

Uputstvo za upotrebu: uđite u knjižaru, uzmite knjigu u ruke, pročitajte jedan odlomak i vratite je prodavačici. Kažite da ste se predomislili! Zatim svratite u drugu knjižaru i pročitajte još jedan odlomak. Treći ću vam ja lično ispričati, jer se često smucam po knjižarama.

(Ne, nije me sramota da stojim na buvljaku i prodajem osećanja. Moja su! Važno je da ne kradem, a od nečega se mora živeti.)

Gle, sipi! Moja leva susetka pakuje zardale kašike i vijuške, probušeni filcani šešir i jednu jedinu srebrnu balsku cipelu. Moj desni sused prekriva kavez sa štiglicem i trpa u kartonski kofer *Bedu filozofije* sa drvenim vešalicama domaće izrade.

Nemam šta da zapakujem; ostavljam ove reči da kisnu.

LETO I DIM

EKSKURZIJA

Video sam vas kad ste sišli iz jednog od onih starih, čađavih vozova, koji su već odavno izbačeni iz upotrebe na poslovnim prugama, i kada ste krenuli prema pristaništu. U eksploziji letnjih boja, ličili ste na slučajno zalutalu zelenkastosivu gusenicu, u svojim prekrojenim pantalonama i suknjama koje su još do pre tri dana bile pažljivo ispeglane. U njih je ušivena veština i ljubav tetke – potajne krojačice na mašini „singer“! U rukama ste vukli smeđe kartonske kofere omotane kanapom da se ne raspadnu, rekli su vam da ih čuvate „ko oči u glavi“ i da se ne vraćate kući živi bez njih.

Znam, pratili su vas na malu železničku stanicu izgubljenju negde na geografskoj karti i plakali gledajući kako odlazite prvi put sami na putovanje, dovikivali reči upozorenja kroz staklo kupea koje nikako nije htelo da se spusti: „Javi se, javi! Ne naginji se kroz prozor, i ne izlazi da na stanicama piješ vodu! Čuvaj se da ti neko ne ukrade stvari!“

Unutra je pohranjeno tvoje blago: unutra su koverta za pisma na kojima su već napisane adrese i nalepljene marke, štrudla od maka koja dugo traje, konzerva mesnog doručka,

u slučaju ako vas ne budu hranili dobro na putu, češalj, ogledalce i četkica za zube, rukom pleteni džemper od tri vrste preostale oparane vune, ako iznenada zahladi, i još neke skrivene stvari za koje niko ne treba da zna, na primer: rezervne novčanice ušivene u postavu, čokolada koja se već istopila na vrućini, adresa strica koji vas nikada nije video...

Kosa vam je potamnela od čađi predugih tunela iz čije ste tame žmirkajući izašli u ovo raskošno dubrovačko jutro, lica preozbiljnih za vaše godine.

I dok ste prolazili pokraj mene, znao sam (mada ga još ne ugledah) da na kraju vaše male povorke hramlje jedan dečak, jer su ga nažuljile nove žute cipele, kupljene baš za ovu izuzetnu priliku. I zaista, pošto već zamakoste iza gruške pijace, on naiđe: vukao je svoju izbledelu ferijalnu torbu, a oštri lubovi žutih cipela usecali bi mu se u pete pri svakom novom koraku. Koraćao je stisnutih zuba očekujući dobro poznati bol, ali još nije hteo da prizna da su mu cipele tesne, baš kao ni tamo u njegovoj maloj varoši, u onoj jedinjoj prodavnici obuće na glavnoj ulici, gde su mu rekli da nema većeg broja, ali da će ga dobiti za nedelju-dve: slagao je da su mu taman jer nije mogao više da čeka, pa je trpeo nadajući se da će se cipele nekako „razgaziti“ same od sebe. Gradovi kroz koje prolazite, njemu su širi i duži nego ostalima, jer ih meri ulicama što bole.

– Odakle ste, deco? – upitah ekskurziju, ali mi niko ne odgovori. Gledali ste me svojim mirnim očima naviklim na siromaštvo i nastavili da koraćate dalje, prema svetskim čudima koja treba najpre razgledati, a onda lepo opisati svojim sopstvenim rečima kad se budete vratili kući.

Odakle ste, deco?

Iz moje mladosti, iz vozova i vagona treće klase sa drvenim klupama, iz dalekih ravničarskih gradova u kojima su

leta neutešno prašnjava i lepljiva, iz ružnog sna iz kojeg se tako dugo nismo mogli da probudimo... Odakle ste, deco?

Ćutali ste.

– Hoćete li sladoled? – upitah, a vi ste me opet gledali iz neke ogromne udaljenosti, iz nekog dalekog vremena, a onaj što su ga našuljale nove žute cipele, kazao je: – Ne, hvala! – jer su mu savetovali pre putovanja da ne razgovara sa nepoznatim ljudima na ulici i da ne prima ništa od njih, čak ni sladoled – ne, hvala – pa sam stajao pokraj vas i dalje se osećajući kao da sam izbačen, kao da sam učinio neki prestup, pa me ispisali iz vaše ekskurzije i kazali mi da se sam vratim kući, jer više ne mogu sa mnom da izađu na kraj.

Onda ste ponovo krenuli, dvoje po dvoje, a nastavnik vam je dovikivao s vremena na vreme:

– Držite se za ruke! Držite se za ruke...

Držite se za male oznojene dlanove, slepljene rastopljenim sladoledom od vanile, držite se za ruke da se ne izgubite u ovom ravnodušnom gradu, na ovom opasnom svetu, držite se za ruke i ne puštajte se što duže budete mogli!

Evo, ja se više ni sa kim ne držim za ruke i potpuno sam se izgubio među drugim ljudima i ženama čije reči zvuče poput leda u čaši: izgubio sam svoj stari kartonski kofer sa nekim dragim stvarima i adresama koje bi mi možda pomogle da se setim ko sam i odakle dolazim.

Godinama tako susrećem ekskurzije iz provincije i čitam u njihovim očima nemo divljenje prema mestima na kojima su se našli, stojim ispod prozora škola u kojima spavaju na podu, vučem se poslednji u redu kao *nepar* – patim od vrtočlalice na visokim bedemima, divim se mrtvom kamenju iz drugog veka, jedem stojeći po ekspres-restoranima i čekam strpljivo kao konj da stane kiša – prekidam razgovore sa zanimljivim ljudima i slavnim bludnicama istoga časa kad

naide neka sirota ekskurzija i pratim je, nadajući se da ću, idući sa njom, pronaći onaj tajanstveni izlaz iz lavirinta, da će mi ta slučajna, večna ekskurzija, koja još ume da se divi i da se raduje, povratiti nekako uspavanu radoznalost i možda, najzad, vratiti kući, čiju sam adresu već odavno zaboravio.

PRIPITOMLJAVANJE MORA

Rođeni u gradovima duboke unutrašnjosti, na obalama mutnih reka, oduvek smo čeznuli za morem, baš kao i te reke što su oduvek želele da se uliju u njega. Svakoga leta izgledalo je da nas more najzad prima za svoje, da pristaje da bude pripitomljeno; taman kad u to poverujemo, ono nam izmiče kroz prste, ravnodušnije nego ikada. Neuzvrćena ljubav kontinentalaca prema moru stara je kao svet. Ona pokreće seobe naroda na put, duž čijih ivica ostaju grobovi onih što nikada nisu stigli do svoje nepoznate ljubavi.

Šta znači: pripitomiti more?

To znači skakati na glavu u njegovu plavu dubinu sa samoubilačkih visina. Tražiti isturene delove tvrđava (ako ne postoje skakaonice), tražiti najviše stene ili krovove kuća, tražiti đavola: gledati more odozgo, njegovu prozirnost, osluškiivati njegovo tromo disanje i onda doživljavati trenutak istine – onaj čas kada se odvajate od čvrstog tla a još niste u položaju da letite, onu slatku jezu što vam mili niz kičmu, a zatim let – udaljeni žamor plaže, vrisak divljenja pomešan sa strahom, i najzad: dodir sa morem koje vas prima u svoj zagrljaj (ima li kraja ovom letu) i, na koncu, povratak prema svetlim kolutovima na površini kojima se približavate poslednjim ostacima vazduha u plućima. Ali more i tada ostaje ravnodušno! Kao da ga se ne tiče vaša očajnička hrabrost

koju mu poklanjate, rizik kome se izlažete, sopstveni strah koji savlađujete samo za njega.

Na svakoj jadranskoj plaži u toku leta pojavljuje se neki ludak koji skače sa nemogućih visina. On najpre dugo stoji na plaži: čeka još koji minut, sve dok ne začuje urlanje stotinu grla: „Oooooooooo...“, a onda se otkida od oslonca, lebdi bez težine i zabija se u more. Zapanjuje nas svojim izlaskom iz vode! Očekivali smo diva, a vidimo žgoljavog provincijalca sa istetoviranim srcem na mišici. Uskoro ga zaboravljamo. To je samo jedan od bezbroj sličnih ludaka koji pokušavaju da pripitome i pobeđe more, da mu dokažu svoju pripadnost, jer dolaze iz dalekih provincijskih gradova.

Šta to znači pripitomiti more?

To znači biti usamljen dok preplivavaš razdaljinu između plaže Ploče i ostrva Lokrum, ili Orebić–Korčula. Budva–Miločer, Sveta Katarina–Rovinj, Poreč–Sveti Nikola... Pozdravljajući se sa prijateljima, izvlačiš poslednji dim iz cigarete i skačeš u more, u nadi da ćeš ga pobediti i pripitomiti. Najpre, zbog onih na obali, plivaš leptir stilom, zatim prelaziš na kraul, ali posle stotinak metara okrećeš se u vodi i vidiš da su te oni na kopnu potpuno zaboravili: igraju karte ili se udvaraju devojkama; pred tobom je u izmaglici neko drugo kopno, a u sredini – more, ravnodušno more. Počinješ da plivaš prsno, i posle sat-dva nalaziš se na sredini zaliva ili nekog kanala, podjednako udaljen od jedne i od druge obale. Ispod tebe je ultramarin, misteriozan kao smrt. More postaje hladnije. Ruke se sve teže izvlače iz guste vode. Obuzima te sanjiva osamljenost plivača na duge pruge. Najzad ste sami: ti i tvoje more, ali ono ti više ne pruža radosti igara u plicaku, ni skokove sa stene, ni obest kratkog ronjenja – ništa osim opasnosti kroz koju plivaš, i tajne kroz koju se provlačiš, dok ono ostrvo prema kome si se uputio, ona druga obala, izgleda sve dalje i dalje, nepomična u svojoj začaranosti.

Siroti mali provincijalci na pučini! Vaše ruke pokreće još jedino neuzvraćena ljubav prema moru i želja da se pokažete boljim od ostalih, bolji od sebe samih – dostojni mora! Vaši gradovi duboko u kopnu već su vas otpisali zbog lude zaljubljenosti u vodu, a ona vas nije primila niti će vas ikada primiti za svoje. Nemate ničega osim umora u nogama i slane vode koja vam nadire u usta, dok se odmarate ležeći na talasima, uplašeni približavanjem ljubavi i smrti.

Vraćaš se još umorniji plivajući natrag na plažu sa koje si započeo svoj maraton. U udovima ni miligrama snage. Još te na površini održava jedino aplauz za koji misliš da te očekuje, ali kada najzad izađeš iz talasa teturajući se, modrih usana od hladnoće i klecavih kolena, sam sa svojim podvigom i šest sati plivanja, vidiš da je plaža potpuno pusta u sumraku. Suncobrani su smotani, mali bife već odavno zatvoren, peškiri pokupljeni... Čeka te još samo hrpica tvoje letnje odeće: majica kratkih rukava, platnene pantalone sa sitninom u džepu i sat koji je odavno prestao da kuca, a ispod svega – tvoje stare sandale sa zarđalom kopčom, pa se oblačiš sam na pesku, gledajući svoga večnog protivnika – tu zver, more, ravnodušnije nego ikad. Očekuje te tvoja sopstvena beda, strpljivija nego ikada ranije.

Mrziš tada more i odlučuješ da se zauvek vratiš tamo gde zaista pripadaš: svojim rekama, svom rodnom mulju i nakaznim gvozdenim konstrukcijama mostova što se nadnose nad zarđalu vodu; tu je i grmljavina lokomotiva što prolaze preko tih mostova sipajući užarenu lavu u odbleske na reči: odlučuješ da se vratiš tamo gde pripadaš, izmoren dugogodišnjom bitkom sa morem koje te ne prima.

Ali baš dok o tome misliš – more, najzad pripitomljeno more, stiže ti do nogu i mazi se u plicaku.

Saginješ se i pružaš mu ruku, a ono ti poverljivo liže dlan.

LUDI KAMEN

Postoji u Dubrovniku, na Stradunu, jedan kamen koji potpuno bez razloga viri iz zida.

To je zid jedne crkve. Kamen viri iz tog zida na visini jednog lakta. To nije nikakva visina, ali ipak, samo retko koji skakač uspeva da ostane nekoliko trenutaka priljubljen uz taj zid stojeći na čudnom kamenu. Kamen je vrlo klizav i izlizan, jer je uglačan stopalima mnogih mladića koji godinama skaču na njega. Kada se čovek malo pažljivije zagleda, primetiće da kamen, u stvari, predstavlja lavlju, možda medvedu ili čak satirsku glavu kroz čija se otvorena usta sliva kišnica, sprovedena nekim skrivenim olukom kroz zid.

Čudno, na taj kamen se obično skače po noći, posle malo pića. Još nisam video da je neko skakao po danu, mada bi i tada bilo isto tako teško održati se na njegovoj maloj skliskoj površini. Postoji jedan trik: kada skočite na taj kamen, treba se istog časa priljubiti licem uza zid crkve. Raširite ruke i otvorenih prstiju zagrlite topli zid. Sve vas vuče natrag a ništa vas ne zadržava na golom, ravnom zidu na kome ne postoji nikakva, ni najmanja izbočina, makar samo ekser ili neka kuka. Na taj kamen je mnogo lakše skočiti bos nego u cipelama. Najbolje je, u stvari, skakati u espadrilama sa gumenim đonom. Vraćajući se sa noćnih provoda, stizali smo pred kamen i skakali na njega bez ikakvog razloga. Jedan bi skakao, a ostali su navijali. Ja sam navijao za kamen. Čudnovato: nikada nisam uspeo da se na njemu zadržim trezan. Ali već posle dva litra vina „grk“ iz Lumbarde sa ostrva Korčule, čitava stvar mi je polazila za rukom otprve! Pre toga, naravno, dolazio sam noću pred ludi kamen i vežbao satima da skočim na njega.

Postoji u Dubrovniku neko doba noći kada nema ni žive duše na Stradunu. To je vreme između četiri i pet izjutra.

Vrlo zgodno vreme za vežbanje u skakanju na ludi kamen bez razloga. Rani prolaznici mogli su tako često da vide kako stojim satima priljubljen uza zid. Ali između četiri i pet ujutru sve izgleda moguće. Čak i neko ko stoji sam na ludom kamenu. Stojeći tako na tom kamenu, imali ste osećanje neverovatne bliskosti sa još toplim crkvenim zidom, njegovom hrapavom površinom boje rđe koju je izlokala kiša (maestrali jula i jugo u februaru), a preko tog zida do-dirivali ste i sve druge dubrovačke zidove i bedeme, vrtove i more... I kao što nije moguće održati se suviše dugo obraz uz obraz sa zidom, sa stopalima na skliskoj površini bez-razložnog kamena, isto tako nije bilo moguće pripitomiti more, posedovati ga, kazati: moje je zauvek! Osećanje pri-vremenosti povezivalo je nas, došljake, u potrazi za azilom mora. Dubrovnik nas je primao ili izgonio iz svojih kapija preko svog probnog kamena na Stradunu. I kako je koji od mojih prijatelja i vršnjaka sticao ugled i stomak koji uz to ide, odustajao je od skakanja. Stomaci im nisu dozvoljavali da se priljube sasvim uza zid (odbijali su se od njega poput lopte za tenis kada se udara u ogradu igrališta), dok ih je ugled sprečavao da rizikuju skok i ispadnu smešni pred gledaoci-ma koji se uvek tu okupljaju kad neko skače. Jednostavno, izbegavali su ludi kamen i prolazili pokraj njega praveći se da ga ne primećuju. Ali kamen primećuje njih!

Oni lukaviji stoje skriveni gomilom i krišom gledaju neke nove mladiće kako skaču i ostaju na kamenu. Dešava se da neko od njih više ne izdrži da se pravi nevešt, pa iznenada razmakne laktovima gledaoce i baci se očajnički na zid. Naravno, zid ga hladno odbije. Taj zid, i taj kamen koji viri iz njega, ne zanima ničiji uspeh i ugled.

Dode mi da ga probijem glavom!

GENERACIJA BEZ PASOŠA

... I tako, jednog dana utvrdih da sam najstariji na tim skalinama ispred Crkve svetog Vlaha. Oko mene su već sedeli dečaci i devojčice rođeni posle pedesete godine. Ustao sam, protegnuo se i prešao za prvi slobodni sto Gradske kavane. Kelner me je upitao šta želim. O, želeo sam mnogo toga!

Sto je bio postavljen na dobrom mestu. Sedeći za njim, mogao sam lepo da vidim i stepenice na kojima sam presedeo tolike godine, i deo Straduna i arkade palate Sponza.

Čudno, na skalinama niko ne primeti moj odlazak. Sve je bilo kao i ranije: klinci su se izležavali pušeći, jedna flaša kružila je od ruke do ruke. Ali ja više nisam bio tamo. Niti sam poznavao ikoga od njih.

Ne sećam se ko je prvi izmislio sedenje pred tom divnom crkvom, ni ko je prvi kazao da njena arhitektura liči na „rođendansku tortu, iznutra“, ali svi putevi vodili su ka njenim stepenicama, i u bilo kom trenutku mogu tačno da osetim pod prstima njihov porozni kamen, mestimično izlizan i usjajen dodirima kože i tkanine. Sedeći na tim stepenicama, osećali ste s leđa zaštitu Svetog Vlaha i slatko zadovoljstvo deklasiranosti – sedeći tamo, uklapali ste se na izvestan način u dugu tradiciju prosjačenja i očekivanja da će vam se život izmeniti preko noći nekim čudom, nekim iznenadnim poklonom ili susretom...

Stizali smo do prvog skalina u podnožju stepeništa prašnjavi i umorni, tek pobegli iz dosade ružnih kućerina bez smisla, pravo u svoj zimski san o sreći: ronili kroz mlaki vazduh dubrovačkog sutona, očekujući da ispred nas iskrсну stepenice pod crkvom i da na njima zateknemo svoju mladu braću iz drugih, sličnih gradova, begunce i sanjalice, probisvete, sentimentalno vaspitane grebatore, zanesenjake

i lažove, dečake eksperimentalnog perioda gladne ljubavi, cigareta, gramofonskih ploča, novih knjiga, poverenja, svega...

Trebalo se najpre navići na gledanje raskošne letnje povorke što neprestano kulja Stradunom, a ne poželeti nijednu od tih stvari: ni lepe devojke, ni bela odela, ni provod koji ih očekuje – biti zadovoljan svojim mestom na poslednjem stepeniku, svojim siromaštvom, susetkom i svojim susedom, i još biti duhovit i pomalo ciničan: rugati se srećnim građanima kojima leto traje petnaest planiranih dana, njihovim mrežama sa hranom, njihovoj ozbiljnosti sa kojom se zabavljaju, fotografisanju za uspomenu... svemu!

Krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina, dakle, stepenice ispred crkve naseljava „generacija bez pasoša“, i one su mogućnost da se izmene adrese, saznaju naslovi novih knjiga koje treba pročitati, melodije koje tek putuju prema nama, da se u zamenu za džemper od seljačke vune dobije neka čudna mornarska kapa, grčke espadrile ili majica na čijim je grudima ispisano ime kakvog američkog univerziteta. Na stepenicama se razmenjuje i trguje žvakacim gumama, starim sandalama „apostolkama“, cigaretama, vrećama za spavanje, flomasterima i hemijskim olovkama, koje su u to vreme još uvek retke: izmenjuju se obećanja o međusobnim posetama. Žak će idućeg leta provesti mesec dana ovde, a Saša tamo! Razmenjuju se iskustva na kom delu obale kampove kontrolišu strogi čuvari, gde se može prenočiti bez para a gde milicija hapsi skitnice – čini mi se da stepenice iz 1956. predstavljaju u stvari stil ponašanja koji je tada još bio u zametku, postavši sedamdesete oficijelnim hipi stilom letnjeg gluvarenja bez novca, hotela i plaćene hrane u nekom pansionu. Stil letnje skitnje!

U vreme zlatnog doba skalina, mojim, danas sredovečnim vršnjacima oči se još uvek svetle. Oni su preplanuli i

imaju muke da ne smršaju ispod granica krajnje mršavosti. Na starim, slučajno snimljenim fotografijama iz tog vremena, pronalazim na njihovim licima plemenitu glad i spremnost da se upuste u bitku sa pedesetogodišnjacima. Ni traga njihovoj današnjoj odlučnosti, čvrstim lukavim pogledima i ležernoj sigurnosti koju su toliko prezirali kunući se da će je izbeći. Ona je danas već njihovo vlasništvo. Ne zna se ko ih je prozvaao „generacijom bez pasoša“, ali izraz je savršeno tačan: u vreme kada su se oblikovali kao ličnosti, samo retki, pouzdani i provereni srećnici putuju izvan granica zemlje i tamo svojim očima gledaju čuda, pa nam posle prepričavaju da su Šveđanke „pristupačne“, da ispod velikih gradova tutnje vozovi koje zovu „metro“ i da u avionima služe ručak! Jedan osrednji novinar postaje u to vreme blistava spisateljska zvezda zahvaljujući nekom visokom uticajnom prijateljstvu koje mu omogućuje pasoš za Pariz. U svojim mnogo hvaljenim putopisima on piše da u Parizu, na levoj obali reke Sene, žive stari ljudi koji prodaju polovne knjige i da ih zovu „bukinistima“, a da ima i nesrećnika što spavaju ispod pariskih mostova – oni se zovu: klošari! Slike se izlažu po ulicama – piše dalje putopisac – i mi zamišljamo taj blagosloveni grad slikara i skitnica u tehnikoloru, ne pronalazeći ništa slično u svojim hladnim gradovima bez duha, dok brzonogi Džin Keli stepuje ispred kafe-šantana (bela kapa, bele pantalone i crni džemperi), u filmu *Amerikanac u Parizu* 1951. godine, a zanosna Geršvinova muzika ispunjava sale provincijskih bioskopa. Naši prvi džez pijanisti ne vade cigaretu iz usta dok prebiraju prstima preko crno-belih dirki, imitirajući u to vreme čuvenog Oskara Levanta.

Na stepenicama, dakle, susrećemo svoje vršnjake koje na putovanje tera neko slično lepo prokletstvo: odmeravamo se, ispitujemo, čudimo da ne znaju ono što mi znamo,

natucamo strane jezike, zaljubljujemo se i bivamo zapanjeni sigurnim spokojstvom te srećne dece odrasle u kućama ispred kojih se prostiru travnjaci – ne poznaju našu izgladnelu unervoženost, nestrpljivost da se dočepamo, za njih, sasvim običnih, gotovo bezvrednih stvari.

Osećanje da smo provincijalci tera nas da gutamo sve što pređe granicu: mi poznajemo mnogo više naslova, imena, melodija, slika datuma i vesti napabirčenih po časopisima nego što to nalaže lepo, sistematsko vaspitanje. Naša glad je stalni pratilac osećanja da smo na sporednom mestu (još ne znamo da su sva mesta pod kapom nebeskom prava i da se svugde podjednako rađaju lepe devojke i talentovani ljudi) – knjige koje čitamo preko noći više su telefonski imenici, a manje uživanje u dobroj literaturi. Ličimo na eksploziju neke enciklopedije, toliko slavnih imena izleće iz nas. Mora da smo veoma dosadni svima, osim svojim vršnjacima. I danas susrećem mlade provincijalce koji me u prvih petnaest minuta zasipaju kišom podataka kojima se dokazuju, ispitujući istovremeno svoju upućenost u stvari, ali Visoka škola sedenja na dubrovačkim skalinama prevazilazi u tom pogledu sve što sam kasnije doživeo.

Godine prolaze, i posle dugih sedenja pre podne (deljenje sendviča, vina i ideja za večer) i još dužeg večernjeg sedenja (deljenje dodira, deljenje ljubavi), odlazimo na opustele plaže – obično je to Sveti Jakov – na noćna kupanja: oko tela svetle talasi i škripi šljunak pod nogama, s druge strane je pučina – debelo meso mora i neka druga zemlja koju jedanput želimo da posetimo: dele se poslednje cigarete, nežnosti i devojke da bi se jutro ponovo dočekalo na stepenicama ispred crkve u očekivanju nekoga ko će ponuditi doručak *Kod Majora*, sveže novine i crnu kafu. Duplu, ako može.

I tog dana, kada zauvek zauziram svoj sto na isturenom pramcu Gradske kavane, okrenut sam skalinama i svim licima, adresama i obećanjima, ljubavi i neprijateljstvu, rujanju i zvižducima – svim onim godinama koje smo zajedno presedeli pre nego što smo se razišli: jedni u mirnija mesta (Dubrovnik im je postao prebučan), drugi u tuđinu (oni rade jedanaest meseci da bi dvanaestog iznajmili najluđa kola i došli da nas zapanje bogatstvom), treći ko zna kud, možda više i ne odlaze na letovanje već sede u svom bifeu pomireni sa porazom. Sedim za tim lukavo izabranim stolom sa pogledom na skaline, a kada me kelner pita šta želim: kažem da želim da mi kafu odnese na stepenice, ali oni, kaže, ne služe na skalinama (mlad gorštak tek sišao sa planine – srednja ugostiteljska škola, oštre crte i glas što još mutira), oni, dakle, ne služe tamo, i tako ostajem za svojim stolom, jer više, nažalost, ne mogu da živim bez kafe. Jače i gorče.

A tamo na stepenicama i ne primećuju da je jedan njihov prešao u drugi tim, iz jednih godina u druge godine, tamo su neki novi dečaci koji imaju neke svoje tajne znakove, i svoje reči koje sve manje razumem – govor dodira i žvakanja gume, tamo su neke nove devojke koje ne treba osvajati, oko kojih se ne treba lomiti, udvarati im se i šarmirati ih, neke devojke koje spavaju sa onim koga one same izaberu, i ne žele posle ništa, a najmanje da budu zauvek osvojene, neka potpuno nova generacija sa pasošima, zatvorena u svoj stil, mirna i pribrana – sede i leže na onim istim skalinama čije je neravnine zapamtila naša mlada koža, i mi se ravnodušno gledamo ne shvaćajući ništa od svega: jedni sa stepenica, a drugi sa palube Gradske kavane: mladi, nepoznati artisti i modeli dugih nogu i oronuli vlasnici prepoznatljivih lica iz novina, jedni sa gumom za žvakanje u ustima, drugi sa

brdom stakla ispred sebe, jedni koji još ne znaju šta bi sa sobom, i drugi koji i te kako znaju, ali im se to nikako ne dopada, jedni koje služe kelneri, i drugi koje čuva Sveti Vlaho.

ONA

Na terasi Gradske kavane, isturenoj prema Stradunu, uveče nikada nema slobodnih mesta. Letnji gosti se tu sastaju, prave planove za noć, dolaze da se vide s nekim ili da budu viđeni, sede, odlaze i ponovo svraćaju.

Na terasu Gradske kavane dolaze kraljevi, glumci, zvezde, pisci, lepotice, moćni ljudi, slučajni turisti, avanturisti, svet-ski putnici, bogati i siromašni, čedni i perverzni, radoznali i blazirani.

Na terasu Gradske kavane u Dubrovniku leti dolazi ono što je najlepše i najzanimljivije u celoj zemlji i Evropi. Ta terasa je ring ograđen niskim kamenim konopcem.

Na terasu Gradske kavane dolazi petnaest dana u avgustu jedna domaćica iz duboke unutrašnjosti. Jedna od onih lepuškastih domaćica kojoj još nije sasvim pohovan mozak. Jedna domaćica koja godinu dana rinta da bi petnaestak večeri bila sama i slobodna.

Ona stiže već u šest sati i zauzima najbolji sto, onaj uzdignuti, na samom pramcu terase. Naručuje prvu kafu i posmatra letnju vrevu. Uskoro na terasi više nije slobodna nijedna stolica, i lepa domaćica iz duboke unutrašnjosti može da nemilosrdno odbija molbe ili da ljubazno prima za svoj sto koga želi. Zahvaljujući tom mestu, ona jedne večeri sedi sa kraljem Edipom i Hamletom, dok drugu noć kaže jednom ministru: „Izvinite što se mešam nepozvana u razgovor, ali ja smatram da...“ Za njenim stolom se smenjuju najviđeniji

ljudi i najuspelije žene. Ona je petnaest dana najtraženija osoba u Dubrovniku. Pošto sedi od šest do dvanaest, njoj ostavljaju poruke, preko nje zakazuju sastanke oni što su se izgubili u letnjoj gužvi, ona čuva torbe sa foto-aparatima snimatelja za čijim objektivima čeznu manekenke i glumci, ona je upućena u sve tajne, zavere i preljube, afere i ogovaranja.

Zovu je Beba, ali joj niko ne zna prezime. Ime svoga grada izgovara mrmljajući. Neki misle da je novinarka kakve skandalozne rubrike, drugi da je policajac, treći da radi za neku stranu službu, a ona je samo radoznala domaćica iz unutrašnjosti, koja jedanaest i po meseci sedi ispred televizora i prepoznaje svoje letnje goste sa terase pred Gradskom kavanom.

NOKTURNO

Sleću u topli dubrovački sumrak koji miriše na izgoreno avionsko gorivo i smokve, uzbuđene, mlade, još uplašene od oblaka i iskošenog mora. Kikoću se dok se penju četiri stotine i dvadeset osam stepenika do male sobe u potkrovlju, gde zatiču umivaonik od fajansa, ispucali bokal i stari, škripavi krevet u kome su pomrle generacije. Šta mari; samo će tu prespavati – teše se i navlače na golo telo svoje najlepše bele haljine, pa skaču naglavačke u avgustovsku bujicu šetača, rastopljene šminke, parfeme i seksa u prolazu Stradunom. Večeras im se sve čini mogućim.

Ovo je grad belih pantalona! Traže jedna drugu, grle se, čiče, prašte poljupci, okreću se oko sebe, blistave, radoznale, uznemirene...

- Gde su naši?
- Je li doputovao Miki?
- Gde si se smestila?